

5644

Marek Greniewski

**WSTĘP
DO PROGRAMOWANIA
i MODELOWANIA
CYFROWEGO**

SZAWSKA
chemicznego

lv

„... Maszyny cyfrowe stały się dla matematyków i inżynierów instrumentem obliczeniowym, działającym analogicznie do biur rachmistrów. Podobny pogląd reprezentuje w swojej książce poświęconej cybernetyce Pierre de Latil (*Wstęp do cybernetyki*), kwalifikując maszynę cyfrową jako urządzenie o trzecim stopniu automatyzacji. Jednak samochód na przykład został uznany przez de Latila za urządzenie o wyższym stopniu automatyzacji od maszyn cyfrowych, a to dlatego, że dla de Latila cyfrowa maszyna była tylko instrumentem obliczeniowym. Traktowanie jednak maszyny cyfrowej jako wyłącznie instrumentu obliczeniowego jest już przestarzałe. Można dziś zaryzykować twierdzenie, że maszyny cyfrowe są automatami zdolnymi do wykonania najbardziej złożonych czynności, jakie można sobie wyobrazić. Przy użyciu maszyn cyfrowych można modelować wszelkiego rodzaju procesy, systemy sterowania, różne urządzenia analizujące i zwierzęta syntetyczne. . . .“

„... Cybernetyka, nauka o sterowaniu i łączności w maszynach, organizmach żywych i społeczeństwach, w znacznej swej części zajmuje się budowaniem modeli różnorodnych zjawisk zachodzących bądź w organizmach żywych, bądź w społeczeństwach. Modele częściowe lub całościowe organizmów żywych pozwalają nieraz poznać

hipotetyczny mechanizm zjawiska. Ponadto badanie modeli pozwala niejednokrotnie zaplanować doświadczenie, które to z kolei pozwoli rozstrzygnąć, jak dane reakcje zrealizowała przyroda. . . .“

„... Pozostaje jeszcze do omówienia cel, w jakim budujemy modele układów dynamicznych. Cel ten może być trojaki:

1. Badania zachowania się stabilności układu w zależności od charakteru sterowania.

2. Badanie wpływu poszczególnych wyjść informacyjnych na działania sterowania i ewentualna eliminacja tych wyjść informacyjnych, których wpływ na działanie sterowania można uznać za mały.

3. Badanie wpływu centralnego układu sterowania na działanie różnych grup układów względnie odosobnionych naszego układu dynamicznego i ewentualne opracowanie lokalnego sterowania dla pewnych autonomicznych grup układów względnie odosobnionych.

O ile badania omówione w punkcie 1 są stosunkowo proste i w zasadzie dysponujemy odpowiednimi kryteriami dla tych badań, o tyle dla badań określonych w punktach 2 i 3 nie ma dotychczas jakichś ogólnych kryteriów i wymagają one za każdym razem indywidualnego podejścia. . . .“

**WSTĘP
DO PROGRAMOWANIA
I MODELOWANIA
CYFROWEGO**

MAREK GREKIEWSKI

WSTĘP DO PROGRAMOWANIA I MODELOWANIA CYFROWEGO

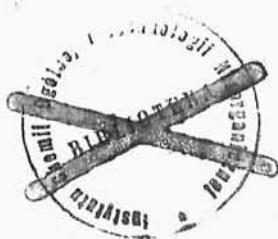
POLITECHNIKA WARSZAWSKA
BIBLIOTEKA TECHNICZNA
Nr inwent. 7743
Nr księgi

W

WARSZAWA 1961

PAŃSTWOWE WYDAWNICTWO NAUKOWE

Obwolutę projektował
Henryk Białoskórski

644

Copyright
Państwowe Wydawnictwo Naukowe
Warszawa 1961

5644

Printed in Poland

ERRATA

Strona	Wiersz		Jest	Powinno być
	od góry	od dołu		
72		6	x	$\langle x \rangle$
120	Rys. 5-4		$- 12$	$= 12$
	kol. 1			
181	15		22-32	24-32
	kol. 2			
181	10		43	34

M. Greniewski, *Wstęp do programowania i modelowania cyfrowego.*

SPIS RZECZY

Przedmowa	7
---------------------	---

Część pierwsza MASZINY CYFROWE

1. Programowane maszyny cyfrowe	9
1.1. Wiadomości podstawowe	9
1.2. Przedstawianie liczb	17
1.3. Struktura rozkazów	20
2. Zarys organizacji maszyny typowej	24
2.1. Arytmetyka uzupełnieniowa	24
2.2. Krótki opis maszyny typowej	32
2.3. Kod rozkazowy	38

Część druga PROGRAMOWANIE

3. Zasady programowania i kodowania	47
3.0. Uwagi wstępne	47
3.1. Metoda adresów względnych	50
3.2. Działania arytmetyczne na rozkazach	56
3.3. Schematy blokowe	57
3.4. Programy liniowe	61
3.5. Programy z rozwidleniami	61
3.6. Programy cykliczne i iteracyjne	63
3.7. Sterowanie cyklami	67
4. Metodyka programowania	73
4.0. Uwagi wstępne	73
4.1. Organizacja programu	75
4.2. Programy obliczeniowe o stałym przecinku	82
4.3. Programy obliczeniowe o zmiennym przecinku	87
4.4. Metoda programowanego przecinka	98
4.5. Organizacja biblioteki podprogramów	102
5. Organizacja pracy na maszynie typowej	104
5.1. Programy wprowadzające	104
5.2. Programy wyprowadzające	119
5.3. Uruchomienie maszyny	125
5.4. Szukanie błędów w programach	126

Część trzecia
MODELOWANIE CYFROWE

6. Elementy modelowania cyfrowego	127
6.0. Uwagi wstępne	127
6.1. Technika interpretacyjna	128
6.2. Technika kompilacyjna	141
6.3. Generowanie liczb pseudolosowych i zmiennych pseudolosowych	153
6.4. Modelowanie odmiennych organizacji maszyn cyfrowych	156
6.5. Modelowanie układów dynamicznych	156
6.6. Maszyny cyfrowe a cybernetyka	160
6.7. Uwagi końcowe	164
7. Kody zewnętrzne	165
7.0. Uwagi wstępne	165
7.1. Kody zewnętrzne typu interpreter	167
7.2. Kody zewnętrzne typu compiler	171
Bibliografia	180
Skorowidz	181
Załączniki:	
1. Program działań zmiennego przecinka	183
2. Opis pulpitu sterowania maszyny typowej	186
3. Lista rozkazów	188
4. Arkusz programowy BM	192

PRZEDMOWA

Programowane maszyny cyfrowe spowodowały zasadniczy zwrot w zakresie stosowania matematyki przez naukę i technikę. Około piętnastu lat temu problemy obliczeniowe, wymagające wykonania około miliona operacji arytmetycznych, stanowiły granicę ludzkich możliwości, dziś — przy użyciu nowoczesnych programowanych maszyn cyfrowych — rozwiązywane są problemy wymagające miliarda operacji arytmetycznych. Ten olbrzymi rozwój techniki obliczeniowej dał w wyniku postęp wielu dziedzin nauki, techniki i administracji.

Maszyny cyfrowe stały się dla matematyków i inżynierów instrumentem obliczeniowym, działającym analogicznie do biur rachmistrów. Podobny pogląd reprezentuje w swej książce poświęconej cybernetyce Pierre de Latil⁽¹⁾, kwalifikując maszynę cyfrową jako urządzenie o trzecim stopniu automatyzacji. Jednak samochód na przykład został uznany przez Latila za urządzenie o wyższym stopniu automatyzacji od maszyn cyfrowych, a to dlatego, że dla de Latila cyfrowa maszyna była tylko instrumentem obliczeniowym. Traktowanie jednak maszyny cyfrowej jako wyłącznie instrumentu obliczeniowego jest już przestarzałe. Można dziś zaryzykować twierdzenie, że maszyny cyfrowe są automatami zdolnymi do wykonania najbardziej złożonych czynności, jakie można sobie wyobrazić. Przy użyciu maszyn cyfrowych można modelować wszelkiego rodzaju procesy, systemy sterowania, różne urządzenia analizujące i zwierzęta syntetyczne. Historycznie pierwszym tego rodzaju zastosowaniem maszyn cyfrowych jest wykorzystanie przy automatycznych obliczeniach metod Monte Carlo. Przy użyciu tych metod, maszyna cyfrowa pracuje jako model stochastyczny procesu imitującego dane zjawisko. Drugim tego rodzaju zastosowaniem maszyn cyfrowych jest stosowanie tzw. programów interpretacyjnych bądź kompilacyjnych. Cały ten młody dział nauki został nazwany techniką modelowania cyfrowego i odgrywa coraz większą rolę.

Analizy projektowanych układów sterowania, do niedawna wykonywane na urządzeniach analogowych, coraz częściej dokonywane są na maszynach cyfrowych. Badania cybernetyczne nad zwierzętami syntetycznymi są dzisiaj już wykonywane (za pomocą programów modelujących) na maszynach cyfrowych, odpowiedni program przeorganizowuje maszynę cyfrową na zwierzę syntetyczne. Nie wszyscy zdają sobie sprawę z tego, że homeostat Ashby'ego daje się modelować na maszynie cyfrowej w bardzo prosty sposób.

⁽¹⁾ Pierre de Latil, *Sztuczne myślenie. Wstęp do Cybernetyki*, Warszawa 1958, PWT. (tłumaczenie z francuskiego).

Dlatego też programowanie (umiejętność układania algorytmów pracy maszyny cyfrowej) staje się częścią wykształcenia matematyka pracującego nad zastosowaniami matematyki i inżyniera rozwiązującego problemy techniczne.

W książce niniejszej autor postawił sobie za zadanie wprowadzenie przyszłego użytkownika maszyn cyfrowych, matematyka lub inżyniera, w problematykę programowania. Poza systematycznym wykładem elementów programowania, autor przedstawia zarys bardziej skomplikowanych zastosowań programowanych maszyn cyfrowych. Dla zrozumienia niniejszego wykładu wystarczy znajomość matematyki w zakresie wykładu politechnicznego oraz znajomość elementarnych wiadomości o maszynach cyfrowych. Czytelnik, który nie zetknął się dotychczas z maszynami cyfrowymi, powinien przed czytaniem niniejszej książki zapoznać się z którąś z popularnych książek poświęconych maszynom matematycznym, np. książką A. B. Empachera *Maszyny liczą same?*⁽¹⁾.

Wykład oparty jest o przykładową maszynę cyfrową, która tylko w drobnych szczegółach różni się od maszyny EMAL-2, opracowanej przez doc. Romualda Marczyńskiego. Algorytmy w działach arytmetyki binarnej podaje w postaci opracowanej również przez doc. R. Marczyńskiego.

Maszyna cyfrowa EMAL-2 została zbudowana w okresie 1958—1960 przez zespół pracowników Pracowni Maszyn Cyfrowych Zakładu Matematyki Stosowanej Instytutu Badań Jądrowych PAN. W skład zespołu wchodził: doc. R. Marczyński (kierownik zespołu), mgr inż. K. Bałakier, mgr inż. L. Niemczycki i mgr inż. A. Harland. Autor również starał się być pomocny w tej pracy.

Przedstawione w niniejszej książce metody programowania były opracowywane w Zakładzie Matematyki Stosowanej Instytutu Badań Jądrowych PAN poczynając od kwietnia 1958 r. przez zespół kierowany przez autora. W skład zespołu wchodził: mgr Wanda Ciechomska-Sawicka, mgr Jerzy Davison, mgr Adam B. Empacher, mgr Zofia Jankowska, mgr Anna Nähr, dr Stefan Paszkowski, mgr Jadwiga Rogińska-Empachczerowa, oraz mgr Andrzej Wakulicz, aspirant Instytutu Matematycznego PAN.

Przedstawione dalej metody programowania są ilustrowane programami dla maszyny przykładowej; metody te cechuje ogólność, dzięki której, mutatis mutandis, mogą one być stosowane dla dowolnej maszyny cyfrowej.

Przykład ilustrujący technikę interpretacyjną został rozbudowany bardziej niż tego wymagały potrzeby obliczeniowe, a to dla pełniejszego pokazania budowy programu interpretacyjnego.

Na treść poniższego wykładu wywarli niewątpliwie wpływ prof. dr n. Mieczysław Warmus, doc. Romuald Marczyński oraz członkowie wymienionego wyżej zespołu matematycznego. Niech mi będzie wolno złożyć wszystkim wyżej wymienionym wyrazy wdzięczności.

AUTOR

Warszawa, wrzesień 1960 r.

⁽¹⁾ Warszawa 1959 r., Wydawnictwo Wiedza Powszechna.